Kam kráčejí čeští skeptici?

Často znějící názor na Český klub skeptiků **SISYFOS** by mohl vypadat takto: rigidní lidé, ,,páteři Koniášové'', kteří mají potřebu sankcionovat vše, co nezapadá do jejich světonázoru. Odkud se vzala v části české společnosti averze vůči hnutí skeptiků?

Vrchní skeptik
Astronom Jiří Grygar předává 27. dubna 2006 v Praze za Český klub skeptiků Sisyfos, který pranýřuje nevědecké myšlení, ceny Bludné balvany 2006 za matení veřejnosti.
Foto: René Volfík, ČTK

KRISTINA BŘEZINOVÁ

Na obranu skeptiků je třeba říct, že jejich pozice je ztížená. Postoj části veřejnosti k vědcům jednoduše není pozitivní. Lidé se domnívají, že vědci až příliš často přicházejí s protichůdnými závěry ohledně jednoho tématu, že existují zbytečné výzkumy, protože jejich smysl není zřejmý. Materiální či léčebné výdobytky vědy, které přitom „nevědci" používají, tito mají za samozřejmost. Typický názor laika na činnost vědců se objevil pod webovým článkem o léčení rakoviny pomocí slunečního záření: „Kdyby vlády neplatily různá uskupení vědců, tak by lidi nikdo nevodil za nos. Napřed, že slunko škodí, teď už ne. Vědci jen žerou peníze. Kdyby se tolik dávalo na dětské potřeby, na důstojné stáří a na zajištění mladých rodin, to by byl ráj na zemi."

Národní specifika

Skeptická hnutí se začala na Západě rozvíjet v sedmdesátých letech minulého století jako reakce na sílící iracionalitu ve společnosti. V té době v Československu panovala tuhá normalizace a hmota byla uznána, v rámci dialektického materialismu, za jedinou podstatu světa. Mimo to se potíralo vše, co jen vzdáleně souviselo s duchovnem nebo iracionálnem. Po roce 1989 nastoupilo to, co si Západ již odbyl: příliv moderních psychoterapeutických škol a alternativních léčebných přístupů. Mnoho metod bylo přejato nadšenými jednotlivci nadivoko, aniž by existovaly instituce nebo oficiální centra, které by zaštiťovaly dosažení nějakého standardu služeb.

Česká skeptická frakce vykazuje od roku 1995 rozsáhlou aktivitu nemající ve střední Evropě obdoby. Dnes má několik set členů. Vydává knihy, věstníky, apeluje na různé instituce. Měla snahu založit pobočky po celé České republice. Slovenská Spoločnosť pre podporovanie kritického myslenia, která vznikala souběžně se Sisyfem, dnes nevyvíjí výraznější aktivitu. Lze ji označit za „spící". Maďarští skeptici započali svoji činnost až koncem roku 2006. Katolické Polsko nepociťovalo dlouho potřebu ustanovovat skeptickou asociaci. Ta začala působit teprve od roku 2010. Polskou skeptickou cenu, „Polena pod nohy vědy", obdobu našeho Bludného balvanu, obdržela za rok 2011 novinářka domnívající se, že homosexualita je způsobena emočním zraněním v rodině. Každá země má své téma: v Česku jsou v kurzu anticeny za konspirační teorie a výživu získanou hleděním do slunce (duchovní obdoba redukčních diet?), v katolickém Polsku jsou kritizovány postupy spekulující nad příčinami homosexuality.

Poradíme, koho ignorovat

Frakci českých skeptiků rozhodně nelze upřít poměrně vysoké ambice: pociťuje odpovědnost za výskyt určitých jevů ve společnosti a projevuje téměř sisyfovskou snahu proměnit klima ve společnosti a změnit chování lidí. Doporučení Sisyfa vůči klientům alternativních služeb jsou hojná, konkrétní, návodná a připomínají přístup lékařů k pacientovi v bývším socialistickém zdravotnictví. Jeden z čelných představitelů skeptiků, badatel lékařského vzdělání, doporučuje například: „Pacienti by se proto měli řídit jen a výhradně radou lékařů. Měli by všechny léčitele ignorovat, měli by ignorovat všechny reklamy v médiích, protože nejsou schopni posoudit, zda jde o preparát účinný, nebo neúčinný. Neměli by důvěřovat ani lékařům, kteří nabízejí různé formy alternativní medicíny. Pacient by neměl vstupovat do ordinací různých soukromých homeopatických klinik."

Návodné jsou i zevrubné popisy osobností a děl laureátů anticeny Bludný balvan, které u dotyčných vyvolávají pocit záměrného pronásledování ze strany Sisyfa. Dlužno dodat, že tito laureáti se mnohdy snaží celá léta zvednout hozenou rukavici a uspořádat odvetu, a tak často dochází k mediálním přestřelkám Sisyfa s jejich oceněnými. Poslední oceněnou, která se mediálně vymezila vůči Sisyfu, je „Aluška" Loskotová, jejíž projev na YouTube.com zhlédlo osmnáct tisíc lidí.

Britská asociace skeptiků uděluje naopak ceny za nejlepší počiny na poli skepticismu, a to v kategoriích zvuková nahrávka, událost, blog, video. Video zvané Storm, oceněné vloni (dostupné na YouTube.com), je animovaným filmem vtipně zachycujícím bouřlivou večírkovou diskusi vrstevníků, z nichž někteří jsou zuřiví zastánci alternativy, jiní argumentují proti.

> U veřejnosti vzniká pocit význačné, nejasné moci Sisyfa. Výsledkem je démonizace tohoto sdružení a pocit, že tito lidé mají dlouhé prsty.

Francouzští skeptici, zdá se, namísto cíleného vyhledávání jevů či osob vycházejí z aktuální společenské poptávky. Například z apelů rodičů autistů, kteří neúspěšně vyzkoušeli některé alternativní metody a poté se obrátili na příslušné odborníky/skeptiky. To ovšem vyžaduje mnohem širší členskou základnu odborníků, zejména humanitních oborů, kteří by sami přinášeli křiklavé případy z praxe.

Rozpolcenost

Sdružení Sisyfos bylo založeno skupinou lidí, mezi nimiž se nacházela žurnalistka, žena břitkého satirického pera a pozdější úspěšná spisovatelka Věra Nosková, a dále jádro vědců lékařů, fyziků a přírodovědců. Nenacházel se zde nikdo ze spektra humanitních věd. Veřejnosti také není příliš známo, že astronom Jiří Grygar, jeden ze zakladatelů, je výrazným fanouškem Cimrmana a cimrmanologie. Sisyfos se postupem času stal jakýmsi hybridem mezi vážně míněnou osvětou a sdružením recesistů. V recenzích a projevech Sisyfa lze zaznamenat články, které by se lépe vyjímaly v satirickém týdeníku, ale i vážné rozvahy nad právním rámcem léčitelů.

Co se týče každoročního předávání českých anticen Bludný balvan, členové Sisyfa uvádějí, že jde o recesistický žert, který si tropí ze zmatených ezoteriků. Převlékají se do antických kostýmů a s věncem z bobkového listu na hlavě a za úderů, které přivolávají strašlivého Sisyfa, rozdávají anticeny.

Na druhou stranu je Sisyfos provázán se státními institucemi a pracovišti, například s Akademií věd. Je také členem Rady vědeckých společností ČR.

Co je ovšem tolerováno žurnalistovi, nemusí projít vědci (zvlášť když nejde čistě o jeho soukromou aktivitu). O co jde? Investigativní žurnalista se beze všeho může vypravit na sedánek ezoteriků a napsat kousavou reportáž o blouznivých, do sebe ponořených věštcích. Z pozice toho, kdo nabourává zažité pořádky, si to může dovolit. Lid má a měl navíc vždy nakonec více v oblibě hrdiny, kteří nemají žádné vlivné funkce v institucích, a bojují jen s vtipem za svá přesvědčení. Avšak vědec zastávající funkci v některé instituci, radě, výboru, pokud se nepřiznaně vypraví na ezoterický slet (jde o skutečný případ), aby o něm podal kousavé svědectví ve Věstníku Sisyfa v rubrice Skeptické bodliny, působí poněkud komicky. Od těch, kteří drží odpovědnost v různých veřejných institucích, se očekává většinou vystupování související s jejich společenskou rolí.

Míchání rolí, prorůstání oficiálních funkcí, satiry, osvěty i (částečně lobbistických) apelů na veřejné instituce je zřejmě tím, co dráždí a mate veřejnost. U veřejnosti potom vzniká pocit význačné, nejasné moci Sisyfa. Výsledkem je démonizace tohoto sdružení a pocit, že tito lidé mají dlouhé prsty. Objevují se tvrdé výpady anonymních oponentů. Jiří Grygar, jeden z vůdčích členů Sisyfa, byl už v minulosti napaden anonymy vyhrožujícími mu smrtí. Stalo se tak po zrušení pořadu ČT o záhadách Detektor; Sisyfos proti němu s úspěchem veřejně apeloval.

Český klub skeptiků Sisyfos ve svých stanovách mluví mimo jiné o tom, že se „s našimi návrhy, peticemi i stížnostmi obracíme na ministerstva (...), na státní kontrolní orgány, Čs. lékařská společnost vyloučila pod naším tlakem ze svých řad Společnost homeopatickou". Kam až může zajít snaha lobbovat, je zmíněno v jednom z Věstníků Sisyfa: „V Belgii a Holandsku jsou někteří členové skeptických organizací žalováni za kritiku homeopatů, léčitelů i antroposofie. Pokuty udělené soudem jsou pro tyto skeptiky či jejich společnosti likvidační."

Nutno však dodat, že situace není jednoznačná. Skeptici, vzhledem k chatrnému právnímu rámci léčitelství v ČR, konají tak, jak jim velí jejich etika a rozum. Upozornit na alternativní metody, které poškozují zdraví nebo nesou riziko smrti, je pochopitelné. Šíření těchto metod mnohdy není právně postižitelné, a to ani v případech, kdy jsou doporučovány nezletilým.

Od doktríny k doktríně?

Jedna z veřejných deklarací Sisyfa uvádí, že bude „usilovat o to, aby se vysoké školy, vědecké instituce aktivně hlásily k odpovědnosti za obhajobu vědy a kritického myšlení". Tento apel na státní instituce je českou specialitou, kterou ve stanovách například francouzských či amerických skeptiků nelze nalézt.

▶ *Pokračování na straně 34*

▶ *Pokračování ze strany 33*

Dělají to snad oficiální instituce nedostatečně? Je pravda, že v Olomouci v roce 2007, v rámci alternativního projektu vzdělávání na Pedagogické fakultě, pořádal přednášku i astrolog Milan Gelnar, a to pod názvem Výchova dětí podle znamení. I na katedrách humanitních oborů v Praze se v 90. letech objevily přednášky seznamující s alternativními obory, jako je homeopatie.

Na druhou stranu, logikou historického vývoje je zřejmě tato fáze seznámení se s alternativními proudy žádoucí a chtěná. Je nutné si uvědomit, že ještě před necelými pětadvaceti lety zaznívaly na humanitních oborech českých univerzit teze o Marxovi a Engelsovi jako jediná nezpochybnitelná filozofická doktrína.

Nešťastná konstelace

Pozoruhodný je fakt, že zakládajícími členy zahraničních skeptických společností jsou většinově filozofové, psychologové, historici nebo jinak humanitně zaměření vědci. V českém sdružení nelze aktivního vědce podobného zaměření v podstatě nalézt. Zdá se také, že zahraniční skeptikové pociťují více potřebu reflektovat společenské trendy – například motivaci lidí v případech, kdy věří zvláštním věcem. Česká sekce působí dojmem, že zde spíše jde o potřebu metodologicky vyvrátit nesprávnost postupů oponentů. Čeští skeptici například vyvinuli enormní aktivitu ve tvorbě rozsáhlé encyklopedie hesel pavědeckých disciplín.

To ovšem v dnešní době, jak se zdá, úplně nestačí. Podívejme se například na kontroverzní metodu rodinných konstelací Berta Hellingera. O co v konstelacích jde? Skupina lidí přehrává rodinnou situaci některého účastníka, včetně zesnulých členů rodiny. Každý obdrží určitou roli. V konstelaci těchto účastníků se věří, že díky neviditelnému energetickému poli i cizí lidé dokážou získat informace o druhých a ztvárnit je. Cílem je uvést rodinný systém zpět do rovnováhy a přijmout zavržené členy rodiny zpět. Konstelace se vyznačují silnými emocemi účastníků, časté je otevírání starých promlčených problémů.

Pro veřejnost zřejmě není už dostatečně oslovující přečíst si verdikt od odborníků – skeptiků, že metoda je pavědecká a je potřeba se jí vyhnout. Důvod, proč jsou rodinné konstelace vyhledávané, může tkvít zkrátka v tom, že při přehrávání rolí přicházejí lidé do kontaktu s duchovním nebo magickým prožitkem. Ten může být nakonec nějakou náhradou za (neuvědomovanou) potřebu duchovního života. Lidé se tudíž nezúčastňují rodinných konstelací jen proto, že by byli labilní nebo hrubě neinformovaní (jistě, i takoví se tam vyskytnou), nýbrž proto, že jim tyto konstelace něco dávají, zaplňují určité mezery v jejich životě.

To, co část společnosti na Sisyfovi může odrazovat, je to, že s vaničkou vylévá také dítě a vytěsňuje za vědeckou linii i metody vyučované ve zdravotnictví, a to u nás i v zahraničí. Známou relaxační metodu autogenního tréninku tak Sisyfos staví na roveň regresní terapii minulými životy – obojí popisuje jako šarlatánství. Zde je určitý rozdíl ve srovnání se zahraničními skeptiky, kteří nestavějí takové ideologické hranice a zabývají se až skutečně škodlivými jevy a postupy. Detailnější kritiku Berta Hellingera nelze například u zahraničních skeptických společností dohledat. Zato se například obsáhle rozepisují o metodě pevného objetí psycholožky Jiřiny Prekopové a její enormní škodlivosti v případě použití u dětí autistů.

Foto: Ladislav Němec, MAFRA

Trvalý námět. Jedna z výtvarných verzí Sisyfa, postavy z řecké mytologie: dřevoryt Josefa Hodka z roku 1920, který byl letos představen v Západočeské galerie v Plzni na výstavě Josef Hodek a Josef Váchal – žák a jeho mistr.

Sisyfos v roce 2012

Sdružení skeptiků uvádí, že v médiích již nenalézá tolik prostoru pro svá vyjádření, kolik by potřebovalo. Mainstreamová média, televize ani noviny nejeví o jejich prohlášení, jak uvádějí, výraznější zájem.

Česká televize předávání cen Bludných balvanů vysílá již dnes pouze po internetu. Na druhou stranu, o metodologické pochybnosti například homeopatie či jiných disciplín existuje ve společnosti už dostatečné povědomí a další vyvracení názorů oponentů a přidávání dalších argumentů se jeví jako přilévání vody do přeplněné nádrže. „Veřejná střetnutí s astrology nevyhráváme, stojí názor proti názoru. Někdy jsme snad neúspěšní proto, že nepoužijeme všechny pádné argumenty, které jsou k dispozici," podotýká jeden ze zakladatelů Sisyfa. Je otázkou, zda by dokonalé vyvrácení postupů ezoteriků skutečně zapůsobilo na tu část obyvatelstva, která v astrologii hledá svůj smysl.

Nestor amerických skeptiků Michael Shermer napsal v roce 1998 knihu Proč lidé věří zvláštním věcem. Tato nadále vyhledávaná publikace může být považována za skutečnou sondu do motivace lidí, kteří utíkají k netradičním metodám. Porozumění chování lidí může být klíčem, jak a kudy dál.

Ostatně to, že zájem české veřejnosti o hlubší reflexi společenských jevů, včetně chování a motivace lidí, je potenciálně enormní, dokládá tento detail: když letos na jaře Sisyfos uspořádal přednášku MUDr. Františka Koukolíka pod názvem Vzpoura deprivantů, byl počet návštěvníků přednášky unikátně velký.

Autorka je psycholožka, působí v Sociologickém ústavu AV ČR

Dopomáhej mu Bůh

Arcibiskupem canterburským byl jmenován **JUSTIN WELBY**. Neortodoxní osobnost, která bude vystavena těžkým testům, protože anglikánská církev úpí spory a rozpory.

Většina Angličanů i v 21. století v rubrice náboženství automaticky zaškrtává Church of England. Čímž nemíní, že jsou vroucně nábožní, nýbrž že si nad vánoční pečínkou pobroukávají koledy a upřímně se těší z romantických siluet venkovských i městských kostelů. Běžný Angličan do stánku Božího málokdy zavítá z jiného důvodu než proto, že se v něm jeho romanticky (nikoli religiózně) založená neteř rozhodla vdát. Přitom ještě v první třetině 20. století se Anglie dala charakterizovat jako země, v níž náboženství bylo pojivem společnosti. Nyní vůči oficiální anglikánské instituci převládá lhostejnost. Angličané, jako většina Západoevropanů, věří na všechno možné, s výjimkou Boha. Proč tedy volba a výběr primase anglikánské církve v minulých dnech vzbudily obrovský zájem veřejnosti a nový arcibiskup canterburský je středem mediální pozornosti? V podstatné míře za to může nečekaně jmenovaný šestapadesátiletý Justin Welby sám.

Může firma zhřešit?

K ekonomické situaci země se poprvé v novodobé historii Velké Británie vyjádřil arcibiskup Donald Coggan – v průběhu společenských nepokojů v sedmdesátých letech. Učinil tak velmi nešikovně. Komentáře z lůna církve kritizující aktéry nynější krize byly naproti tomu efektivní a většinou působily na investiční bankéře v City jako dokonale vyťatý políček. A dostalo se jim značné publicity. Teď se dozvídáme, že za nimi stál právě Justin Welby. Až do roku 1989 talentovaný finančník, který zaskočil své kolegy v ropné společnosti tím, že rezignoval na lukrativní kariéru a dal se na bídně placenou dráhu duchovního. Proč? Při autonehodě mu zemřela sedmiměsíční dcera, ale z rozhovoru, který poskytl Guardianu před půlrokem, spíše vyplývá, že víc ho inspiroval přítel, naléhající, ať mu definuje etického finančníka. A on neměl uspokojivou odpověď. Welbyho duchovní záležitosti zajímaly od mládí a ve své doktorské práci se ptal: Může firma zhřešit? A jeho odpověď byla: Ano.

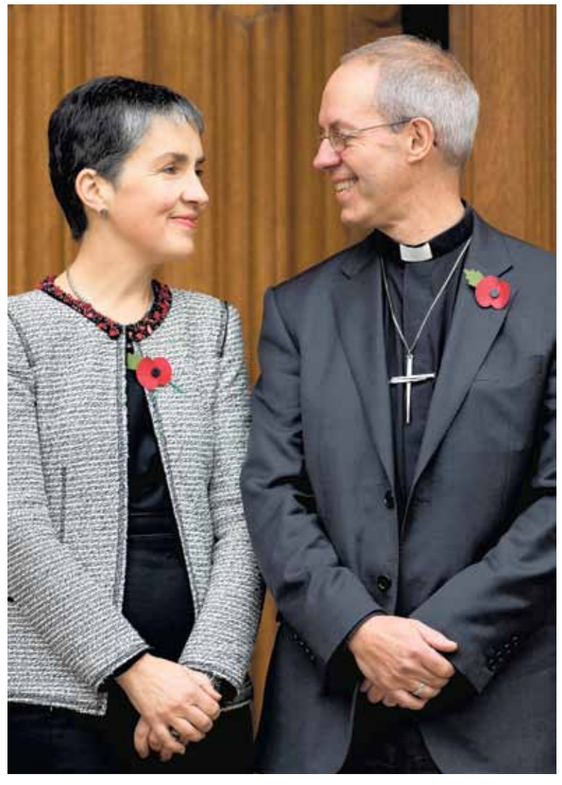

Máme úkol. Justin Welby s manželkou Caroline na tiskové konferenci v Londýně 9. listopadu 2012. Ten den byl jmenován arcibiskupem canterburským. Foto: Profimedia.cz

Justin Welby je mimo jiné ceněným členem parlamentní komise o bankovních metodách, která vyšetřuje skandál kolem určování jedné z nejdůležitějších úrokových sazeb světa – sazby LIBOR. Temperamentem velmi mírný duchovní zaskočil politiky i finančníky odborností svých dotazů. Neptá se na etiku jejich jednání, nýbrž na detaily ohledně rizika a hodnoty.

Coby finančník ropné společnosti Welby pracoval v Nigérii a pak se tam coby kněz vrátil vyjednávat s masovými vrahy. Vzpomíná, že se dostal nejméně třikrát do situace, kdy měl být zastřelen (ale víc než tohle jej vyděsilo jinde, že mu člověk, který měl na svědomí masakr deseti tisíc lidí, byl sympatický). Coby primas anglikánské církve, arcibiskup canterburský bude hlavou osmdesáti milionů věřících, z nichž čtvrtina žije právě v Nigérii.

Mne asi nevyberou...

Welby má smysl pro humor a po svém jmenování vyzval všechny ty, kteří vyhráli, protože si na něj vsadili (v prognózách byl totiž outsiderem), aby výhru věnovali svým farnostem. Hodnostáři totiž při výběru sáhli po člověku, který byl biskupem ani ne rok, avšak disponuje neortodoxními talenty. BBC ve stejné situaci nedávno sáhla po jednom z nevýrazných kandidátů a jejich sázka na jistotu je dnes důvodem, proč se všichni ptají, co je shnilého v samém jádru BBC – a šéf BBC již odstoupil.

„Je nepravděpodobné, že by vybrali mě, jsem největší tupec mezi biskupy," prohlašoval Welby, otec pěti dětí. A přestože se mu dostalo v Etonu a Cambridgi nejlepšího možného vzdělání, není to skromnost naprosto nemístná. Špička anglikánských kněží je tou nejerudovanější částí intelektuální elity v Anglii. Sedíte-li například pod klenbou katedrály v Cambridge, od sloužícího kněze se vám nedostane jen duchovní útěchy. Každá mše je intelektuální lahůdkou, která namáhá a stimuluje mozkové buňky a smysly jinak moderní společností zanedbávané. Kdybych měla takovou vzpruhu na dosah, chodila bych do kostela pravidelně a s celou rodinou. Ale většina anglických kněží je průměrná. Jak intelektem, tak představivostí. A člověk 21. století má příliš mnoho na výběr na to, aby dobrovolně hrál roli ovečky.

Jak podnikatelé, tak členové Welbyho farnosti na novém arcibiskupovi oceňují, že si dokáže prosadit svou bez toho, že by si protivníky znepřátelil. V anglikánské církvi znesvářené různým postojem vůči homosexuálům a jmenování biskupek bude tato Welbyho schopnost testována každodenně. Předcházející arcibiskup Rowan Williams, znechucený útoky médií a sváry různých církevních skupin, rezignoval s tím, že svého nástupce upřímně lituje. Angličané nyní vtipkují, že nového arcibiskupa spolu s biskupskou mitrou čeká peklo na zemi.

ANASTÁZIE HARRIS

Autorka je publicistka, žije v Anglii

Vidí do nás

Texty v nové knize polského čechofila **MARIUSZE SZCZYGIEŁA** sice neměly větších ambicí než navnadit a posloužit, avšak soubor Láska nebeská ve svém úhrnu překonává původní účelovost jednotlivých příspěvků.

JOSEF CHUCHMA

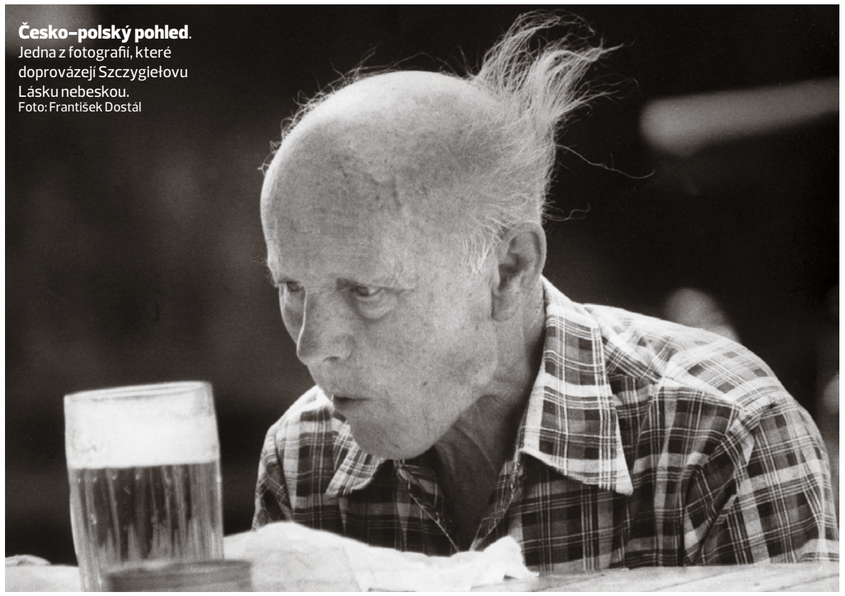

Česko-polský pohled. Jedna z fotografií, které doprovázejí Szczygiełovu Lásku nebeskou. Foto: František Dostál

Kniha polského novináře Mariusze Szczygieła (1966) Gottland vyšla zde již v patnácti dotiscích, prodává se i jako audiokniha a e-kniha a její dramatizace se objevila na jevištích v Ostravě a v Praze. Dostatečné argumenty pro české nakladatele, aby přispěchali s každou další publikací, kterou reportér varšavského deníku Gazeta Wyborcza doma zveřejní a jež se dotýká Čechů. Takže promptně došlo na svazek Láska nebeská, jehož genezi Szczygieł v úvodním Dopise českému čtenáři osvětluje: „Déle než čtyři měsíce vydávala firma Agora, vydavatelství listu Gazeta Wyborcza, sérii českých knih a každý svazek byl obohacen o DVD s filmovou verzí. Sedmnáct týdnů – sedmnáct českých knih – sedmnáct českých filmů. Soubor, jaký v Polsku dosud neměla žádná světová literatura. (...) Kolekce byla doprovázena určitým literárním experimentem, jehož jsem byl autorem. Ke každé knize jsem měl napsat fejeton pro deník Gazeta Wyborcza, který by knize dělal reklamu. Ale nešlo jen o reklamu. Pro ty, kteří si knihu nekoupí, měl být fejeton prostě příjemným čtením.“ Sebrané fejetony se na polském trhu objevily letos v únoru a svazek se vyhoupl mezi bestsellery.

Zujte se, prosím

Autor své texty přirovnává k improvizaci, k jam session s některými motivy zhola nečekanými; svázanost fejetonů s avizovanými díly je tudíž rozvolněná. Přiznávám hned a dobrovolně, dokonce k svému překvapení, že mi toto Szczygiełovo surfařství nepřekáželo, neboť, uvědomil jsem si, ctí žánr. Reportérovi nešlo o rozbor a určení významu Brdečkova Limonádového Joea, Fuksova Spalovače mrtvol, Haškova Švejka nebo Hrabalových Ostře sledovaných vlaků v dějinách českého písemnictví, byť základní povědomí i o tomhle má, natolik se v české kultuře orientuje. Například fejeton vztažený k Ostře sledovaným vlakům vypráví o Václavu Neckářovi, který hrál v Menzelově filmové adaptaci hlavní roli. Reportér vzpomíná, jak zpěváka navštívil na podzim 2001 v jeho vile, a „když jsem se zastavil na prahu salonu, legenda Neckář mě zastavil a řekl něco, co otřáslo mou důstojností tak strašně, že jsem div neupadl. ‚Zujte se, prosím,‘ řekl.“ Novinář se zout odmítá, protože si pak na návštěvě připadá jako „rytíř bez zbroje“, zpěvák trvá na svém. Ani jeden nechce ustoupit. Szczygieł vytáhne poslední argument: u Karla Gotta se „není zvykem zouvat“. Neckář smutně rezignuje. Reportér to nelíčí proto, aby umělce shodil (ostatně v závěrečné třetině fejetonu citlivě líčí jeho návrat na scénu po prodělané mrtvici a internetový úspěch hitu Půlnoční z filmu Alois Nebel), nýbrž se zamýšlí nad rozdíly a styčnými plochami v polské a české nátuře a poznamenává, že „zvyk zouvat hosty sbližuje naše národy jako máloco jiného“.

Ale i tak našince některé pasáže, třeba právě ta s návštěvou u Neckáře, překvapí přímočarostí a přirozeností. To, co si tuzemští publicisté vesměs nechávají pro sebe nebo při publikaci interview okolnosti vzniku cudně líčí v rámečku zvaném Mezi čtyřma očima či tak nějak, to Szczygieł přečte jako znak určitého fenoménu.

Ještě jeden příklad. Vydání Švejka mu slouží coby odrazová plocha k fejetonu o umění Čechů přežít nepřející poměry. Zmiňuje i filmového režiséra Otakara Vávru, který se prosadil a udržel za všech režimů. Chtěl se ho zeptat, co je k tomu potřeba. Zatelefonoval mu, zvedla to režisérova žena. Řekla, že Vávra na otázky rád odpoví, ovšem za dva tisíce korun. Szczygieł namítl, že jeho list za rozhovory neplatí, redakce to považuje za nepřípustné. Vávrova žena odpověděla, že má tedy smůlu, protože „manžel taky musí nějak přežít“. Dnes již zesnulý Otakar Vávra nebyl odpovídáním jen za peníze mezi českými „kumštýři“ naprostou výjimkou, ale kde konkrétně se to v domácích médiích dočtete? Na zdejší scéně vládne příliš tichých dohod.

O vších a lidech

Szczygieł v úvodním Dopise českému čtenáři vyslovuje obavu, že část zdejšího publika může mít problém prokousat se notoricky známými informacemi, avšak pro Poláky jsou nezbytné. Nemusí mít strach. Míra oněch nezbytností je pro nás zcela snesitelná a vyvažuje je vsazení do překvapivých souvislostí a jejich cezení skrze jasný autorův postoj. Čím déle se Szczygieł v českém prostředí pohybuje, tím méně jej svazují skrupule vyslovit na zdejší realitu názor – ať v kladném, nebo kritickém smyslu. Soud o Tajné knize Ireny Obermannové, v níž popsala svůj vztah s Václavem Havlem, končí tvrdě: „Vši si prý mezi lidmi nevybírají a každá krev je dobrá. To si nemyslím. Jsem přesvědčen, že vši mají nejraději krev hrdinů.“

Svazek Láska nebeská obsahuje kromě služebných fejetonů k výše zmíněnému projektu čtyři další fejetony vážící se k autorovým pobytům a zážitkům v ČR. Zatímco text Motýlí dotek Blanky M. sarkasticky vykresluje setkání s megalomanským egem módní návrhářky Matragi a je kapitolou samou pro sebe, zbylé příspěvky jsou „měkčí“ a opět více otočené k národnímu povahopisu. Jako jeho výraz pojali Szczygieł a Jaroslava Jiskrová, redaktorka i nakladatelka Lásky nebeské v jedné osobě, i černobílé momentní fotografie Františka Dostála, které knihu nepřehlédnutelně ilustrují. Dostálův důraz na vtip a paradox má nejspíš být příkladem českosti, s níž reportér tak často nakládá. Drobná potíž tkví v tom, že i když k Dostálovým momentkám přistupujeme jako k samostatné, volně plynoucí linii, některé snímky se s textem dost míjejí – konkrétně záběr ze spartakiády uvnitř fejetonu o pojmu Čechoslováci nebo snímek akrobatického kola na sídlišti v úvaze o zdravení se sousedů v obytných domech či vysílený atlet uprostřed textu o Matragi. Tady už je té volnosti nadmíru.

O knize

Mariusz Szczygieł
Láska nebeská

Překlad Helena Stachová, fotografie František Dostál. Dokořán a Jaroslava Jiskrová – Máj, Praha 2012, 176 stran, doporučená cena 198 korun.

Edice Muzeum v knize **PŘIBLIŽUJE HISTORII** sice letmo, ale v určitém smyslu téměř „na dosah“. A publikum na to zřejmě slyší.

Havel v knižním muzeu

ZÁLOŽKA
JOSEFA CHUCHMY

František Emmert (1974) je ambiciózní a pilný muž, o čemž svědčí i jeho heslo v internetové encyklopedii Wikipedia nejen tím, kolik a jaké obsahuje údaje, nýbrž též dikcí, která napovídá, že si heslo sepsal nejspíš sám. Tento někdejší student historie, religionistiky i práv (titul JUDr. získal vloni) se prosadil zejména svazky zvanými Muzeum v knize. První vydal roku 2006 (Holocaust), ten nejnovější – v pořadí devátý – nedávno. Poprvé je „muzeální“ titul koncentrován nikoliv na historické údobí či událost, nýbrž na život a dílo osobnosti, konkrétně na Václava Havla (1936–2011).

Edice Muzeum v knize je specifický projekt, ne však zcela originální. Knihy, v nichž se kromě textů a ilustrací nacházejí faksimile dobových dokumentů, jsou disciplínou svého druhu. Emmert a jeho nakladatel, značka CPress, se však strefili do poptávky. Lidé se nejspíš rádi dívají po knihách formálně netuctových, za něž jsou ochotni si připlatit (doporučená cena jednoho „Muzea“ bývá 990 korun, to je i případ Havla). Zákazníci se dívají po titulech, jež důrazem na vizualitu odpovídají dnešní době, a zároveň se „rukodělností“, individuální typografií a polygrafií, vymykají prefabrikaci. Vázané svazky Muzea v knize čítají pouhých několik desítek velkoformátových křídových stran; výtisk je vždy vložen do ochranného kartonového boxu. Výklad pochopitelně musí být heslovitý. Faksimile dobových dokumentů (havlovský svazek jich schraňuje třicet), které si vytahujete z pauzákových obálek, mají svůj půvab. Držet například kopii pozvánky na premiéru Zahradní slavnosti v Divadle Na zábradlí (uskutečnila se 3. prosince 1963) je docela přibližující zážitek.

Možná, že knižní „muzea“ se časem ukážou jako jeden z mála funkčních prostředků, kterak se v digitální éře tištěným produktem hodnověrně dotýkat minulosti.

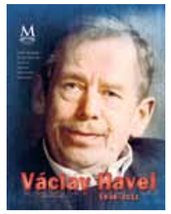

Obálka havlovského svazku z edice Muzeum v knize

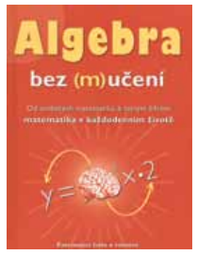

Michael Willers

Algebra bez (m)učení

Kvarteto příbuzných titulů z produkce britského, na vzdělávací a volnočasovou produkci zaměřeného nakladatelství Quid Publishing zprostředkovala pražská Grada. Vedle Algebry bez (m)učení jsou to Geometrie, Fyzika a Chemie bez (m)učení; všechny svazky mají tutéž strukturu, týž rozsah a cenu. (K těmto titulům, vydaným v Británii vloni a předloni, letos na ostrovech přibyly stejně koncipované publikace o ekonomii a astronomii). Knihy v tematických výkladech, v profilech osobností a ve dvaceti až třiceti cvičeních přibližují historii a základy jednotlivých disciplín, a to v náročnosti řekněme středoškolské. Přemýšlet a učit se nad nimi bude třeba, české tituly jsou sice hravé, ale v tomto ne úplně adekvátní (originální názvy zněji The Bedside Book of...).
Přeložil Marek Čtrnáct. Grada Publishing, Praha 2012, 176 stran, doporučená cena 329 korun.

Markéta Pravdová (editorka)

Jsme v češtině doma?

Je-li zde dnes hlavní tip věnován vzdělávacím knihám přírodovědným, pak dodejme tip na takovou publikaci humanitní. Svazek obsahuje 261 odpovědí na různé jazykové oříšky, které byly v pětiletce 2006–2010 adresovány Jazykové poradně Ústavu pro jazyk český AV ČR a tamější odborníci je tazatelům z řad veřejnosti pomohli rozlousknout (např. psát „do Mělníka“ nebo „na Mělník“?).
Academia, Praha 2012, 204 stran, doporučená cena 350 korun.

Časopis

Art + antiques 11/2012

Titulní materiál výtvarného časopisu patří současné výstavě britské malby v pražském Rudolfinu. Rozhovor s Janem Švankmajerem byl veden u příležitosti jeho nynější pražské retrospektivy a připravované monografie. Jiné velké expozici, pro změnu olomoucké, nazvané Od Tiziana po Warhola, se věnuje další z rozsáhlejších materiálů. K těm kratším patří zprávy z výtvarného provozu a trhu či recenze.
Vydává Ambit Media, Praha, šéfredaktor Jan Skřivánek, 84 stran, cena 95 korun.

Poezie

Jana Štroblová
(1936)

Nová, v pořadí čtrnáctá sbírka významné básnířky (a také překladatelky) nese název **Rouhavé zpovědi**. Vydalo ji nyní pražské nakladatelství Jiří Tomáš – Akropolis; textem o autorčině tvorbě, a poslední sbírce především, přispěl básník Rudolf Matys. Z Rouhavých zpovědí přinášíme ukázky.

Tětiva

Srdce zavětří
pak nastraží duše uši
tětiva touhy se těší
tělo se zatetelí

Jenže
krok jara je těžší
i šíře už je užší
Svit nesvítí tak jak jsme chtěli

Březen - a sněhové chmýří!
Horečku vymítat zimou?
Luk napjal Amorek míří
samým napětím střelí však mimo

Bezbrannost

Visívá už tak hustá temnota
nad městem lesem nad poli
že ani úsvit nesmotá
její smuteční prapory

A baba Zášť
(smrt-kost-pěst-hnát)
si o kořisti dál sní
a marně se chceš po ní rozehnat
zaťatou básní

Sevření

Bezbřehosti se náhle zalek tvar:
jen pevné kontury ber
Vším jsi dojatá?!
Cit neřeď na lektvar
sevři ho žebry jako čtyřverším

Pranýř

Ne zde v té uličce omšelé
žili jen plátenici a barviři
to na rynku rokovali konšelé
koho poženou k pranýři
ti bez tváří tvarů ti odvěcí
snili ty matné postavy
svou hvězdu že si tím rozsvěcí
a navěky se proslaví